

FILOZOFIJA ODGOJA



PREDAVANJE

BR. 15.

Platon

(427. – 347. pr.n.e.)

Platon i Aristotel su najutjecajniji mislilaca
Zapada svih vremena

Platon je devet godina bio Sokratov učenik
387. (u Akademovu vrtu) osnovao je i svoju
filozofsku školu – Akademiju.

Prvu u Zapadnom svijetu.

Platon



Platonovi dijalozi

Sokratovsko razdoblje:

- Apologija, Kriton, Protagora, Ijon, Laket, Država I knjiga, Lisid

Prijelazno razdoblje:

- Gorgija, Menon, Kratil

Djela zrelog razdoblja:

- Simpozij ili Gozba, Fedon, Država (II-X) Fedar

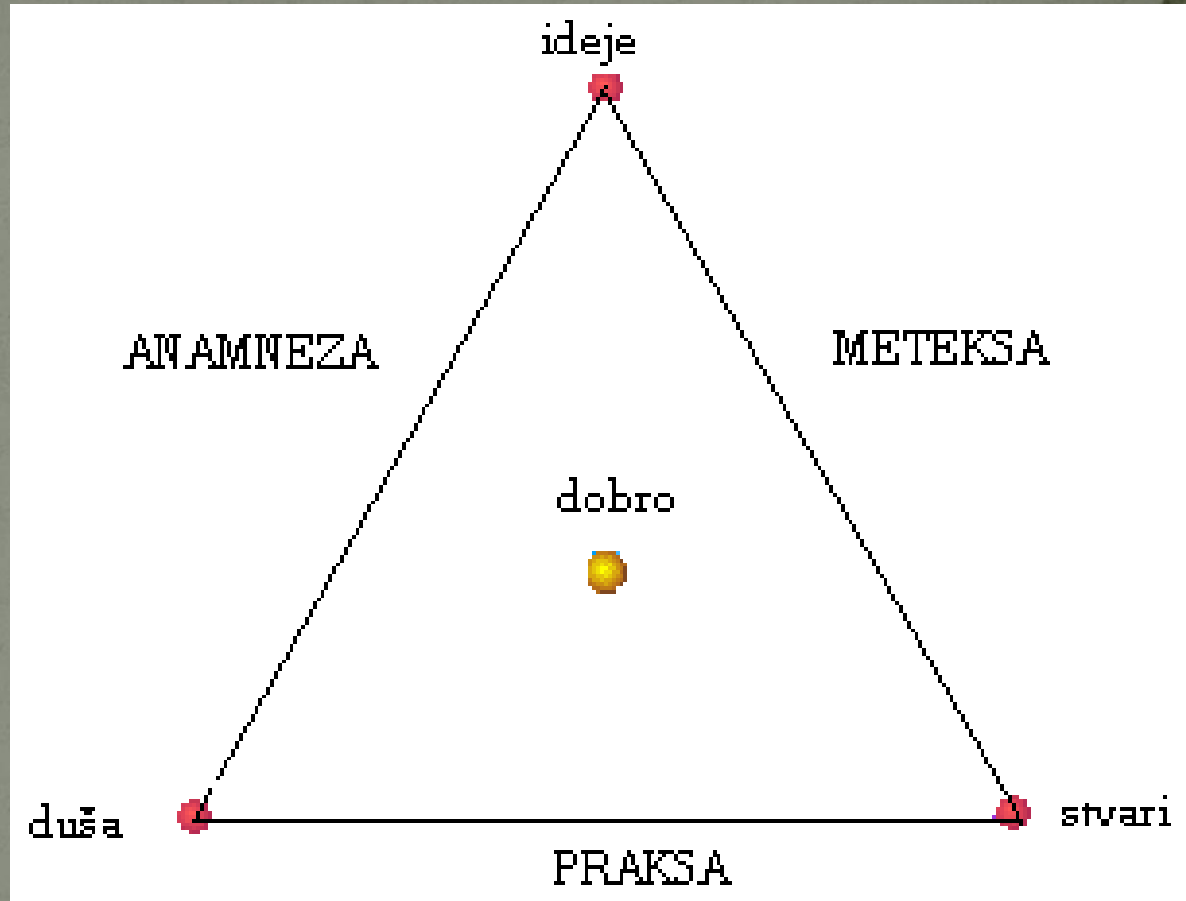
Djela kasnog razdoblja:

- Teetet. Parmenid, Sofist, Državnik, Fileb, Timej, Kritija, Zakoni

OBJEKTIVNI IDEALIZAM: ideje nisu u našim glavama (SUBJEKTIVNI IDEALIZAM), one postoje objektivno, izvan nas.

- Ono što postoji za Platona su ideje, a pojedine stvari, pojave postoje ukoliko u njima *sudjeluju* (METEKSA).
- Sve stvari, bića postoje kroz imitaciju i participaciju u svojoj ideji.
- Tako **krave** postoje i jesu onakve kakve jesu jer ideja sudjeluje u njih i one imitiraju ideju idealne krave .

Duša je prije ulaska u tijelo prebivala u području ideja. Ona ima (podsvijesno) znanje o njima. Zaboravila ga je i treba ga se sjetiti (anamneza). Spoznaja je sjećanje na ideje.



- Postoji i najviša ideja. Platone je uspoređuje sa suncem. Koja se pojavljuje u svom trojstvu: DOBRO, LIJEPO i ISTINITO (ili PRAVEDNO).
- Ideja DOBROG je bitak. Nešto jest to što jest ako je dobro. Kirurg je kirurg ako ulazi u hijerarhiji dobrog kirurga, ako ne onda je nešto drugo (mesar!?)
- Onaj tko ne spoznaje najvišu ideju ne može spoznati ideje pojedinih stvari a time ni same stvari.
- Duša koja ima krive ideje o stvarima ima i krivi odnos prema njima pa je njezina djelatnost (PRAKSA) neautentična

Tri Platonove usporedbe

U VI i VII knjizi *Države* Platon izriče svoju ontologiju i gnoseologiju kroz tri usporedbe

- usporedba o suncu
- usporedba o pećini

Usporedba o suncu (hijerarkija stvari u liku njihove istinitosti)

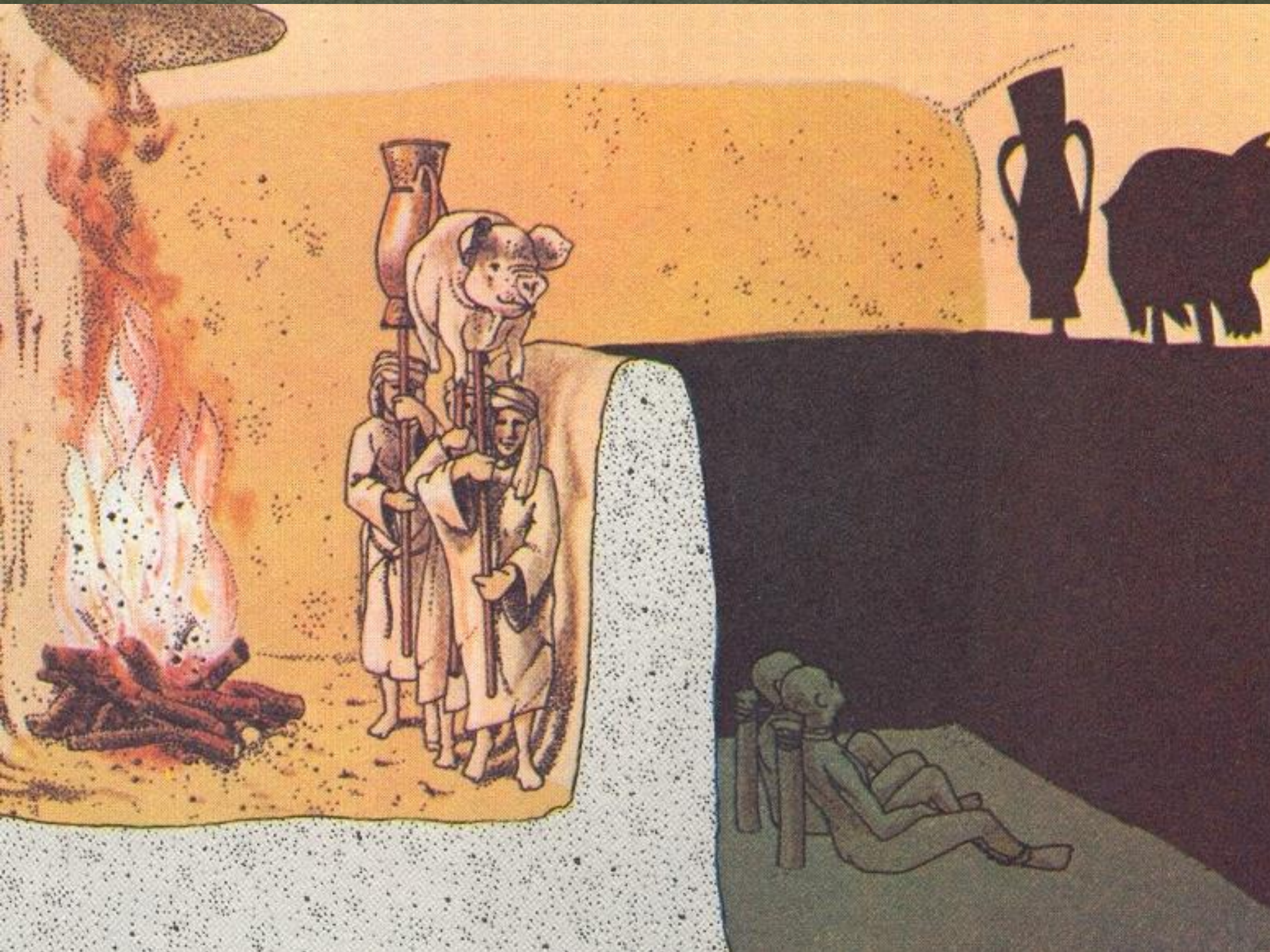
Svjetlost djeluje i na ljudski vid i na stvari koje se gledaju. Ako nema svjetlosti ne može se gledati, a da bi stvari bile vidljive, moraju biti osvjetljene.

Tako svjetlost sunca daje moć i vidu i stvarima. Ono budi vid iz njegove pasivnosti, a stvarima daje moć da se pokažu u svom *liku, iz-gledu*.

Isto tako istina koja isijava iz *ideje onog Dobrog* daje umu moć da misli, a onom mislivom da bude mišljeno .

Prispodoba o pećini

Ljudska se narav, s obzirom na obrazovanost i neobrazovanost, može usporediti sa udesom ljudi koji su od djetinjstva okovani nogama i šijama u pećini. Ta pećina ima uzdužni ulaz kroz koji dopire difuzno svjetlo sunca, a svjetlo vatre gori odozgo, pozadi, podaleko od njih. Onako okovani moraju na istom mjestu ostajati i u ono sprijeda jedino gledati; zbog okova ne mogu glave u krug naokolo voditi. Između vatre i okovanih vodi povišeni put uz kojeg se vidi pregrađen zid.



Uza taj zid skriveni su neki ljudi koji okovane zasljepljuju iluzijama noseći svakojake kamene i drvene naprave, ljudske i životinjske kipove i to tako da one nadvisuju zid. Neke od tih figura, prema volji iluzionista, kao da se oglašavaju a druge kao da šute. Od vatre padaju sjene na dio pećine nasuprot okovanima i oni mogu gledati samo te sjene. Međusobno razgovaraju o tome što gledaju uvjereni da glasovi koje čuju pripadaju tim sjenama.

Kad bi tko bio oslobođen od okova i nerazumnosti pa bi iznenada ustao, okrenuo vrat i počeo koračati, te spram svjetla gore gledati, trpio bi bol, a zbog bljeskanja ne bi mogao osmotriti one predmete čije je sjene do tada gledao. Kad bi mu netko rekao da je do sada gledao trice i da sada ispravnije gleda budući da je bliže okrenut onome što jest i onome što jest više, istinitije od sjena, on se ne bi s time složio. Ono prethodno bi i dalje smatrao istinitijim od onoga što sada gleda. Ako bi ga netko prinuđivao spram samog svjetla gledati, trpio bi bol u očima i bježao bi, nazad se okrećući spram onog što može promatrati.

Ako bi ga tko silom odande vukao kroz sve neravni i strmenitosti uzlaska, i ne bi ga pustio prije no što ga do svjetla sunca ne izvuče, mučio bi se i srdio na svog oslobodioca, a kad bi do svjetla sunca dospio, ne bi mogao gledati ništa od onog za što bi mu se sada reklo da je istinito, jer bi mu oči bile prepune sjaja. Trebao bi se naviknuti na svjetlo sunca. Najprije bi mogao gledati sjene ljudi, životinja i svega ostalog, nakon toga njihove slike u vodi, a kasnije i njih same. Nakon toga bi mogao promatrati nebeska tijela i nebo samo, najprije noću uz svjetlo zvijezda i mjeseca.

Konačno bi mogao vidjeti i sunce, a ne samo njegovu sliku u vodi ili suncu stranome staništu, već sunce samo po sebi na njegovom mjestu i to onakvo kakvo ono uistinu jest. Nakon toga bi zaključio da sunce upravlja svime u vidljivoj oblasti i da je na neki način uzrokom svega onoga što je on gledao. Kad bi se prisjećao onog svog prvog obitavališta i one tamo mudrosti i onih ondje skupa okovanih, bio bi sretan zbog prevrata, a njih bi sažalijevao.

Okovani sužnji se u pećini takmiče u što oštrijem sagledavanju onih sjena što po stijeni jedna iza druge "prolaze"; prate njihov slijed. Pogađaju koja je prva, a koja potonja, koje se među njima pojavljuju zajedno; koje će se sjene ubuduće pojaviti i u kojem redoslijedu. Zbog uspjeha dijele pohvale i časti jedni drugima. Oslobođenik više za tim ne žudi. On se neće povoditi za onima u pećini čašćenima i gospodujućima. Sve drugo bi bio spreman pretrpjeti samo da ne mora na njihov način gledati i živjeti.

I kad bi se taj oslobođeni ponovo u pećinu vratio, i u isto se sjedište posjeo, imao bi oči mrakom ispunjene jer je u tren od sunca došao. Ne bi se odmah mogao sa okovanima nadmetati nego tek kad mu se oči ustale. Na početku ovi bi mu se rugali i smijali, jer se evo gore uspevši, pokvarenih očiju vratio. Tako bi se još jače uvjerali da nije ni vrijedno gore ići. Zato što ih hoće osloboditi i gore odvesti, spremni su ga pogubiti. Oslobođeni iz pećine nisu voljni baviti se s onima koji su još uvijek u okovima. Njihove duše žude vazda gore boraviti.

Sada, ponovo u špilji, još nenaviknuti na mrak, bivaju prinuđeni u sudnici ili negdje drugdje “*natezati se oko sjena onog pravednog, ili pak naprava kojih su to sjene, i pravdati se oko toga kako zapravo to biva podrazumijevano od onih koji samu pravednost nikad vidjeli nisu.*” Ali oni se tamo moraju spustiti i naviknuti se «*osmatrati ona mračna. Jer, kad naviknete, gledat ćete tisuću puta bolje od onih ondje i spoznat ćete svaku pojedinu sliku, koja je i čega, zbog toga što ste ona istinita o svemu lijepome, pravednome i dobrome sagledali.*”

Za vođenje dijaloga potrebno je kvalitativno uzdizanje razine argumentacije, pri čemu je potrebno braniti napadnute teze pomoću obrazloženja koja sežu još dublje

TEZA i ANTITEZA – dva međusobno suprotstavljena aspekta istine koji su zbog svoje ograničenosti ujedno i lažni

SINTEZA – odbacivanje onog ograničenog i lažnog u tezi i antitezi; podizanje istinitosti teze i antiteze na višu razinu (sublimacija)

Dijalektičar suvereno upravlja razgovorom i vodi sebe i svog sugovornika do spoznaje ideja

Istinsko filozofiranje jest prije svega ljubav

EROS – demon (sin Penije i Pora): posrednik između bogova i ljudi, bogatstva i bijede, istine i privida, ljepote i ružnoće.

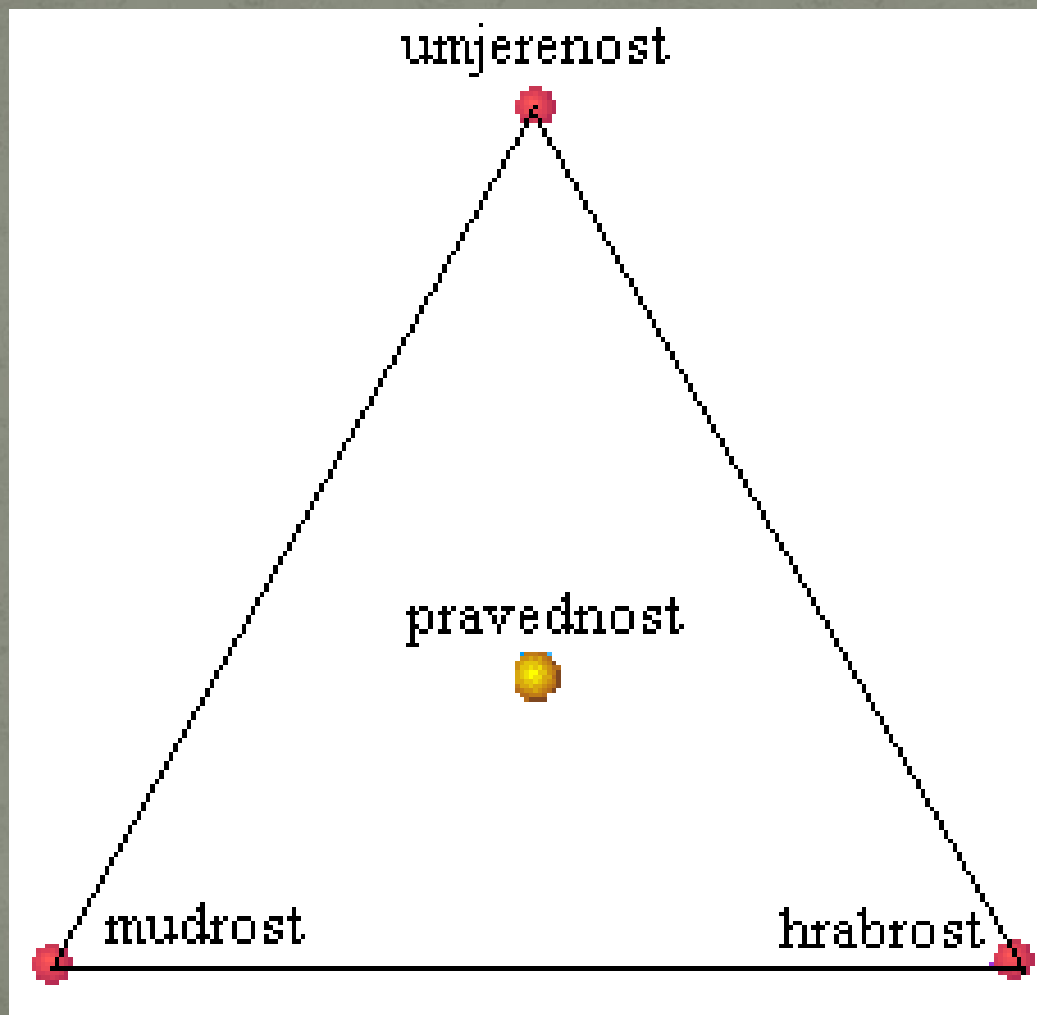
Demon – ono što se ne smiruje, ono što ne može biti to što jest

Čovjek ima demonsku narav

Posredujući između neznanja i mudrosti, Eros je ona snaga koja omogućuje rađanje filozofije

Bogovi su mudri, nerazumni su sami sebi dovoljni

Platonova sistematizacija vrlina



Dok nam erotika ukazuje na putove kojima dolazimo do "objekata" koji nam nedostaju i čijim se posjedovanjem ili blizinom osjećamo dopunjeni,

timotika nas upućuje na to kako da izrazimo ono što imamo, ono što možemo, ono što jesmo i što želimo biti.

Čovjek mora čuvati svoje dostojanstvo da zavrijedi poštovanje drugih i samoga sebe u svjetlu visokih mjerila.

Platon i Aristotel o demokratskom i aristokratskom obliku vlasti

Naziv DEMOKRACIJA potječe od grčkih riječi *demos* – narod/puk i *kratein* – vladati - nositelj vlasti je narod

U ARISTOKRATSKOME PORETKU vladaju najbolji, dio društvene elite

Platon i Aristotel nisu pretjerano hvalili demokraciju. Živeći u malim gradovima-državama, u kojima se odlučivalo nesposrednim izborom, a na političke se funkcije postavljalo kockom vladavina puka pretvarala se u *vladavinu sviju protiv svih*.

PLATON je uvidio da je **svjetina neobrazovana**, podložna manipulaciji i obmani, tjerana svojim vlastitim strastima prije nego idejom dobra i vrlinom pravednosti

ARISTOTEL je proučavajući empirijski različita uređenja došao do zaključka da se demokracija učas pretvara u **anarhiju**, jer je puk politički i društveno nepostojan i teško održava izabrani poredak.

U grčkim državicama kao i u razdoblju rimske države republikansko uređenje se pretvaralo u monarhističko, u apsolutnu vlast jednoga,

Platonova usporedba o kormilaru

- *“Pomisli, naime, da se ovako događa s više lađa ili s jednom. Vlasnik lađe nadmašuje sve ostale u lađi veličinom i snagom, ali je nagluh, te isto tako slabo vidi i slabo razumije pomorstvo.*
- *Lađari se među sobom svađaju za kormilarenje, svaki misli da ima on biti kormilar, a nikada to umijeće nije učio i ne može označiti svog učitelja ni vrijeme učenja; osim toga vele da se to umijeće i ne može naučiti, pa su spremni sasjeći onoga koji veli da se može.*

- *Samo se neprestano kupe oko vlasnika broda, mole i svašta čine da kormilo njima preda, a ako ga sami ne mogu nagovoriti, nego ih preteknu u tome katkada drugi, ili ih ubijaju i bacaju iz lađe, a plemenitog vlasnika lađe omame mandragorom, pićem ili čim drugim, pa lađom upravljaju sami raspolažući svime što je u njoj, te plove pijujući i gosteći se kao što se uostalom od takvih ljudi može samo očekivati.*
- *Osim toga, onoga koji može pridobiti i svladati vlasnika broda, kako bi oni onda milom ili silom bili gospodari, hvale kao sposobna lađara i kormilara i vještaka na lađi, a koji nije takav, kude ga da je beskoristan.*

- *O pravom kormilaru nemaju ni pojma: da mu treba paziti na doba godine, vrijeme, nebo, zvijezde, vjetrove i sve što tome umijeću pripada, ako hoće da zaista bude upravljač lađe; naprotiv, što se tiče pravog umijeća kormilarenja, bilo to milo nekima ili ne, drže da nije moguće steći i umijeće za to i uvježbati se u tome i u isti mah dobiti posao kormilara.»*

(Platon, Država)

- U demokraciji dolazi do izravnanja pojedinačnih sposobnosti i njima odgovarajućih postignuća kao i zanemarivanju društvenog statusa i moći pojedinaca.
- Aristotel je rekao da su u demokraciji ljudi izjednačeni ne po časti i dostojanstvu, već samo brojčano. Oni koji su neobrazovani i nevješti, kao i nesposobni za obavljanje društvenih funkcija, osjećaju se jednakovrijednima obrazovanim i sposobnim.
- Jednakost se shvaća kao sravnjivanje razlika, pa je prema tome i pravednost raspodjeljivanje vlasti na sve građane. Vođe se miješaju s gomilom i nastoje joj omiljeti dodvoravanjem.

- Demokracija razvija lažni osjećaja jednakosti moći i zadovoljstva, bez obzira na stvarne djelatne moći pojedinca.
- Ta jednakost zadovoljstva demotivirajuća je, a vlast svjetine s vremenom se razvija u nepoštivanje običaja, autoriteta i zakona, što dovodi do nestabilnih poredaka.
- Lažna sloboda pretvara se u krajnje podjarmljivanje, pa stoga demokracija lako prelazi u oligarhiju (vlast nekolicine) ili diktaturu.

- Platon vjeruje da demokracija treba počivati na vlasti obrazovanih i da je moguće naučiti vladati kao što je moguće naučiti umijeće kormilarenja.
- Njegovo djelo “Država” jest zapravo prikaz konstitucije državnoga uređenja prema načelu dobra i spoznaje dobra u odgojnome sustavu koji obuhvaća dijalektički vježbanje svih dijelova duše i korištenje duševnih moći – svaki dio duše i svaki društveni stalež djeluju prema svojoj moći, prepuštajući drugima djelovanje prema njihovoj posebnoj moći.

Platon

Naglašava potrebu za novom obrazovnom formulom koja uzima u obzir etičko-političku dimenziju vrline, dakle obrazovni model koji omogućuje odabir najprikladnijih pojedinaca koji će se baviti „res -publicom“.

Tako u knjizi Republica iznosi osobine "izvrsne Države", to jest Idealne Države, koju treba podijeliti u tri klase građana, svaka od kojih odgovara urođenoj sklonosti duše:

- stalež proizvođača, koja uključuje one pojednice posvećeni materijalnoj dobrobiti Države,
- stalež čuvara ratnika, u kojoj se nalaze oni koji su skloni bijesu i hrabrosti i koji moraju osigurati zaštitu Države, i
- konačno stalež savršenih skrbnika, u kojima dominira racionalni i filozofski aspekt duše i koji uključuje vladare koji će voditi Državu.

Zadatak rezerviran za obrazovnu aktivnost bit će identificirati buduće skrbnike i pružiti im vještine i znanja koje su potrebne da bi pripadali odgovarajućem društvenom staležu.

Važnost aktivnosti stoga će zahtijevati snažnu kontrolu Države.

Platon tom prigodom koristi spartanski model visoko državotvornog obrazovanja.

Platonska Država je odgojno-obrazovna Država koja provodi budnost i na obitelji.

Odabir čuvara na početku odvija se analizom karaktera kako bi se prepoznale ličnosti koje je najlakše obrazovati u borbenim vještinama.

Školski kurikulum prvenstveno se temelji na proučavanju glazbe i gimnastike.

Budući da za Platona obrazovanje duše je od iznimne važnosti, početak će se glazbom, shvaćenom kao "disciplina muza", uključujući stoga i poeziju.

Platon želi da se preneseni obrazovni sadržaji budu pod kontrolom (na primjer, sve one melodije koje izazivaju slabost u duši moraju biti ukinute a što se bajka tiče one moraju biti lijepe, inače odbačene).

Gimnastika uz glazbu utiječe na psihičku i tjelesnu harmonizaciju pojedinca, ali mora biti utemeljena na spartanskoj vojnoj obuci.

Obrazovni nastavni plan i program isti je za muškarce i žene; socijalne sudbine se razlikuju kada muškarci u dobi od 18 godina podvrgnuti su vojnoj obuci i službi od dvije godine (efebat).

Platonistički nastavni plan također uključuje i podučavanje matematike i geometrije. U dobi od 20 godina, mladi se moraju suočiti sa selektivnim testom, koji se sastoji od stavljanja ispred njih sve završene studije čije jedinstvo moraju prepoznati. Ukratko, tko uviđa njihov odnos i povezanost je dijalektički i stoga prikladan za filozofiju, tko nije, nije. Odabrani dijalektični duhovi suočit će se desetljećem matematičkih studija (Quadrivio).

U 30-im godina, bit će podvrgnuti novom izboru, još jednom zasnovanom na istraživanju njihove dijalektičke sposobnosti.

U dobi od 35 godina, oni koji su predodređeni da budu vladari napustit će studije i društvo, da bi se na njih vratili nakon 15 godina, kako bi i druge upoznali s istinom stvari;

tada će se ponovno baviti Državnim stvarima, ali ne prije dugog razdoblja studija filozofije.

U dobi od 50 godina, položit će posljednji ispit: ako će biti prepoznat kao dostojni, svrha platonske paidéia postignuto je. "Izvrсна Država" koje Platon opisuje ne treba zakone, jer se temelji na usklađivanju ljudskih sposobnosti i različitih staleža.

No, u 80-im godinama života, nakon mnogih političkih zabluda, autor mijenja svoje mišljenje: spis „Zakoni” imaju upravo kao cilj definiranje Državne organizacije.

Zapravo, Platon postaje svjestan činjenice da problem obrazovanja ne može biti formuliran samo u idealnim terminima, već mora početi od analize stvarnih i konkretnih uvjeta društva.

Platon utemeljitelj je prve filozofske škole, Akademije, instituciju koju su slobodno posjećivali mladi ljudi. Gdje Platon nije naučavao na školski način; vjerojatno je on kroz dijalog razgovarao sa svojim sugovornicima, jer je davao malo značenja spisima.

Znanje = podsjećanje: za Platona duša, prije rođenja, okretala se oko svijeta istine, a znanja koje se nje ticalo ulazilo je u pojedinca, ali u zbog pada u postojećoj stvarnosti to se zaboravlja. Jednom rođen, samo kroz iskustvo, ta znanja ponovno se pojavljuju kroz pamćenje.

Izokrat (436–338. p.n.e.)

U spisu Nicocle, govornik Izokrat hvali vrijednost lògos-a (razuma), u kojem slavi "riječ" tako što je poistovjeđuje s civilizacijom i sa samim čovječanstvom. Dobar govornik stoga mora imati valjane vještine govorenja, ali mora biti i moralno ispravan. Zbog toga je retorička paidéia prikladna je za osposobljavanje ne samo političara već i onih koji se bave kulturom.

Bio je starogrčki retoričar, koji se tradicionalno navodi kao jedan od znamenitih deset Atičkih oratora. U svoje vrijeme je bio jedan od najutjecajnijih retoričara u Grčkoj, a osim na retoriku imao je značajan utjecaj na dalji razvoj obrazovanja u antici.

Isocrate

Retorička paidéia za Izokrata također je i konkretni politički projekt za prevladavanje krize grada-Država. On definira riječ kao onaj element koji čini da grčka civilizacija nadmašuje sve druge. Dakle, prava grčka baština je kultura, riječ, koja je omogućila mudrost.

Izokratova škola se naplaćuje i nema više od šest učenika, kao uvjet koji omogućuje učinkovitije obrazovanje. Obuka govornika odvija se tijekom 4 godine, a nastavni plan i program uglavnom se temelji na enciklopedijskom znanju. Za Izokrata važna je i moralna priprema koja se temelji na iskustvu i proučavanju povijesti.

Matematika i dijalektika jednako su važne. Dok retorika, koja je u Platonovom kurikulumu bila na vrhu, za Izokrat postaje propedeutička za konačni cilj formacije. Kroz analizu govora učenici mogu naučiti ispravno govoriti. Kultura je unutarnja obuka i stoga morala.